

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Леонід ПЛЯЦУК
(підпис)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

зі спеціальності 183 «Технології захисту навколишнього середовища» освітньо-професійної програми «Технології захисту навколишнього середовища»
на тему:

**ТЕХНОЛОГІЇ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД У ЦЕМЕНТНІЙ
ПРОМИСЛОВОСТІ**

Здобувача групи ТС.м 31/2 Яцук Сергій Владиславович

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Сергій ЯЦУК
(підпис)

Керівник – старший викладач кафедри
екології та природозахисних технологій,
кандидат технічних наук

_____ Євген БАТАЛЬЦЕВ
(підпис)

Суми – 2024

Сумський державний університет
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій
Спеціальність 183 Технології захисту навколишнього середовища

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Зав. кафедрою _____
“ _____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
Яцука Сергія Владиславовича

1. Тема проекту (роботи) Технології очищення стічних вод у цементній промисловості затверджена наказом по університету від “14” жовтня 2024 р. № 1048-VI
2. Термін здачі студентом закінченого проекту (роботи) 13 грудня 2024 року.
3. Вихідні дані до проекту (роботи) патентна база щодо методів очищення стічних вод цементної промисловості, кількісний та якісний склад стічних вод цементної промисловості, наукові статті та журнали.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити):
літературний огляд сучасних технологій очищення стічних вод у цементній промисловості; аналіз існуючих методів очищення стічних вод та поводження з відходами цементного виробництва; розроблення рекомендацій щодо використання інноваційних підходів до очищення стічних вод, включаючи коагуляцію, флокуляцію та використання ультразвукового впливу; оцінка економічної доцільності запропонованих заходів та визначення еколого-економічного ефекту від їх впровадження.
Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень):
джерела утворення стічних вод у цементному виробництві; сучасні технології очищення стічних вод цементної промисловості; комбінована установка очищення стічних вод; аналіз стану систем очищення стічних вод на українських цементних підприємствах; рекомендації щодо вибору методів очищення для цементного виробництва.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Літературний огляд за досліджуваною проблематикою	Вересень 2024 р.	
2	Робота над розділом «Аналіз сучасних технологій очищення стічних вод цементної промисловості»	Вересень 2024 р.	
3	Опис основних технологічних рішень. Обґрунтування вибору технології у цементній промисловості	Жовтень 2024 р.	
4	Оцінка можливості застосування сучасних технологій очищення стічних вод в українських підприємствах цементної галузі	Листопад 2024 р.	
6	Робота над розділом «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях»	Листопад 2024 р.	
7	Оформлення роботи	Грудень 2024 р.	

5. Дата видачі завдання – 14.10.2024 року.

Студент _____

С.В.Яцук

Керівник проекту _____

Є.В.Батальцев

АНОТАЦІЯ

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи магістра

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 39 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи магістра становить 62 с., у тому числі 8 таблиці, 2 рисунки, список використаних джерел на 3 сторінках.

Мета роботи – підвищення екологічної безпеки підприємств цементної промисловості шляхом впровадження інноваційних технологій очищення стічних вод і вдосконалення системи поводження з промисловими відходами.

Відповідно до поставленої мети було вирішено такі завдання:

- провести літературний огляд сучасних технологій очищення стічних вод у цементній промисловості;
- здійснити критичний аналіз існуючих методів очищення стічних вод та поводження з відходами цементного виробництва;
- розробити рекомендації щодо використання інноваційних підходів до очищення стічних вод, включаючи коагуляцію, флокуляцію та використання ультразвукового впливу;
- оцінити економічну доцільність запропонованих заходів та визначити еколого-економічний ефект від їх впровадження.

Об'єкт дослідження – вплив підприємств цементної промисловості на навколишнє середовище

Предмет дослідження – технології очищення стічних вод та системи оборотного водопостачання на підприємствах цементної промисловості

Методи дослідження. У роботі застосовано системний підхід та діалектичний метод наукового пізнання. Використано SWOT-аналіз.

Ключові слова: СТІЧНІ ВОДИ, ЦЕМЕНТНА ПРОМИСЛОВІСТЬ, КОАГУЛЯЦІЯ, ФЛОКУЛЯЦІЯ, УЛЬТРАЗВУКОВИЙ ВПЛИВ, ХІТОЗАН, ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА, ЗАМКНУТИЙ ВОДООБОРОТНИЙ ЦИКЛ.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1 Літературний огляд за досліджуваною тематикою.....	9
1.1 Джерела утворення стічних вод у цементному виробництві.....	9
1.2 Склад та характеристики стічних вод у цементному виробництві	11
1.3 Вплив стічних вод цементного виробництва на навколишнє середовище.	15
Розділ 2 Аналіз сучасних технологій очищення стічних вод цементної промисловості.....	17
2.1 Огляд сучасних технологій очищення стічних вод.....	17
2.2 SWOT-аналіз технологій очищення стічних вод.....	20
Розділ 3 Опис основних технологічних рішень. Обґрунтування вибору технології.....	23
3.1 Рекомендації щодо вибору методів очищення для цементного виробництва.....	23
3.2 Рекомендації щодо вдосконалення технологічного процесу з прикладами.....	27
3.3 Можливі інновації в існуючих методах очищення.....	36
Розділ 4 Можливості застосування сучасних технологій очищення стічних вод в українських підприємствах.....	40
4.1 Аналіз стану систем очищення стічних вод на українських цементних підприємствах.....	40
4.2 Впровадження мембранних технологій.....	42
4.3 Модернізація фізичних і хімічних методів.....	44
4.4 Застосування сучасних систем контролю якості.....	47
4.5 Вплив впровадження технологій на екологічний стан довкілля.....	50
Розділ 5 Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	52
5.1 Ідентифікація небезпек та оцінка ризиків у цементній промисловості.....	52
5.2 Вимоги до засобів індивідуального захисту (ЗІЗ).....	53
5.3 Порядок дій у разі виникнення аварійних ситуацій.....	55
Висновки.....	58
Перелік джерел посилання	60

Підп. і дата						ТС 13176210				
Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.	Підп. і дата	Вип	Арк	№ докум.		Підп.	Дат	Лім.	Аркуш
Інв.№подл.			Розроб.	Яцук					5	62
			Перев.	Батальцев				СумДУ, ф–т ТеСЕТ		
			Н.Контр	Батальцев				гр. ТС.м–31/2		
			Затв.	Пляцук						

*Удосконалення технології
очищення стічних вод у
цементній промисловості*

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена нагальною потребою у зменшенні негативного впливу цементної промисловості на навколишнє середовище, зокрема на водні ресурси. Ця галузь є однією з найбільш водо- та енергоємних, а також значно забруднює довкілля через утворення великої кількості стічних вод. У процесі виробництва цементу утворюються стічні води, що містять високі концентрації мінеральних солей, важких металів, суспензій, органічних і хімічних забруднювачів.

Відсутність належного очищення таких вод призводить до потрапляння токсичних речовин у природні водойми, що викликає деградацію екосистем, зменшення біорізноманіття, порушення природних циклів самоочищення водойм. Особливу загрозу становлять важкі метали, які накопичуються в організмах і передаються по харчовому ланцюгу, впливаючи на здоров'я людини.

Ситуація в Україні ускладнюється тим, що більшість очисних споруд цементних підприємств застарілі й не відповідають сучасним екологічним стандартам. Це знижує ефективність очищення та збільшує ризики аварійних скидів, що створює екологічну небезпеку для регіонів, де розташовані ці підприємства. У багатьох регіонах України спостерігається водний дефіцит, тому повторне використання очищеної води у виробничому циклі стає не лише необхідністю, а й одним із перспективних шляхів раціонального використання водних ресурсів.

У світовій практиці доведено, що впровадження сучасних технологій очищення, таких як мембранні системи, автоматизовані системи моніторингу, інноваційні коагулянти й флокулянти, дозволяє значно підвищити ефективність очищення стічних вод і зменшити негативний вплив на довкілля. Однак в Україні такі підходи застосовуються обмежено через високі початкові витрати, відсутність державної підтримки та низький рівень екологічної свідомості підприємств.

Інв. Неподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	TC 13176210	Арк				
						6				
						Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

Вирішення цієї проблеми має важливе значення для досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема у сфері збереження водних ресурсів, забезпечення стійкого розвитку промисловості та боротьби зі зміною клімату. Таким чином, пошук ефективних і доступних рішень для модернізації систем очищення стічних вод у цементній промисловості є актуальним як з екологічної, так і з економічної точки зору.

Мета роботи полягає у вдосконаленні технології очищення стічних вод цементної промисловості шляхом впровадження сучасних технологічних рішень, що забезпечують зменшення забруднення водних ресурсів, раціональне використання води, підвищення екологічної безпеки та досягнення відповідності сучасним екологічним стандартам.

Ця мета визначає такі ключові аспекти дослідження:

1. Аналіз існуючих технологій очищення стічних вод. Здійснення огляду сучасних технологій очищення стічних вод, які використовуються у цементній промисловості, включаючи фізичні, хімічні, біологічні та мембранні методи, а також автоматизовані системи моніторингу.

2. Визначення особливостей стічних вод цементної промисловості. Проведення аналізу фізико-хімічного складу стічних вод, зокрема їхніх специфічних забруднювачів, таких як завислі частки, важкі метали та хімічні реагенти.

3. Обґрунтування вибору оптимальної технології. На підставі аналізу світового досвіду та результатів досліджень запропонувати комбіновану технологію очищення стічних вод, що відповідає умовам українських підприємств.

4. Оцінка екологічного впливу. Проведення розрахунків, які демонструють вплив запропонованих технологій на екологічний стан водних ресурсів, зокрема зменшення токсичних скидів, поліпшення якості води та раціоналізація її використання.

5. Економічне обґрунтування впровадження. Розробка фінансової моделі для оцінки вартості впровадження сучасних технологій, а також аналіз економічної ефективності через скорочення витрат на реагенти, зменшення обсягів скидів і повторне використання очищеної води.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Завдяки досягненню цієї мети очікується отримання практичних рекомендацій для українських цементних підприємств, які дозволять:

- підвищити ефективність очищення стічних вод,
- знизити рівень забруднення довкілля,
- оптимізувати витрати підприємств на водні ресурси,
- забезпечити відповідність екологічним стандартам і нормативам.

Це сприятиме вирішенню екологічних проблем, характерних для цементної промисловості, та допоможе створити умови для її сталого розвитку.

Об'єкт дослідження – вплив підприємств цементної промисловості на навколишнє середовище

Предмет дослідження – технології очищення стічних вод та системи оборотного водопостачання на підприємствах цементної промисловості

Методи дослідження. У роботі використані системний аналіз, порівняльний підхід до оцінки ефективності технологій, методи екологічного та економічного моделювання.

Практична цінність. Результати дослідження можуть бути використані при модернізації систем очищення стічних вод на українських цементних підприємствах. Це сприятиме зниженню негативного впливу на водні ресурси, підвищенню екологічної безпеки виробництва та досягненню міжнародних стандартів у сфері охорони довкілля.

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата
-------------	--------------	---------------	-------------	--------------

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

8

РОЗДІЛ 1

ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД ЗА ДОСЛІДЖУВАНОЮ ТЕМАТИКОЮ

1.1 Джерела утворення стічних вод у цементному виробництві

Цементна промисловість є водоємною, оскільки вода необхідна для кількох основних процесів, включаючи охолодження обладнання, підготовку сировини, мийку технологічного обладнання та інші допоміжні процеси. Джерела стічних вод на цементних заводах можуть бути класифіковані на основні та допоміжні. Відмінності у використанні води для різних технологічних процесів впливають на склад та характеристики стічних вод, що вимагає застосування відповідних методів очищення [1]. Нижче розглянемо основні джерела утворення стічних вод у цементному виробництві:

- Охолодження обладнання. Вода використовується для охолодження великогабаритного обладнання, зокрема печей, млинів та конвеєрів, які працюють за високих температур. Це призводить до утворення стічних вод із підвищеним температурним рівнем. Зазвичай охолоджуюча вода не вступає в прямий контакт із сировиною, проте її повторне використання без належного охолодження може спричинити перегрів обладнання і знизити його ефективність. Стічні води після охолодження обладнання характеризуються високою температурою та можуть містити розчинені солі та мінерали, які вивільняються під час контакту води з металевими поверхнями. На рисунку 1.1 зображено схему одержання цементу мокрим способом.

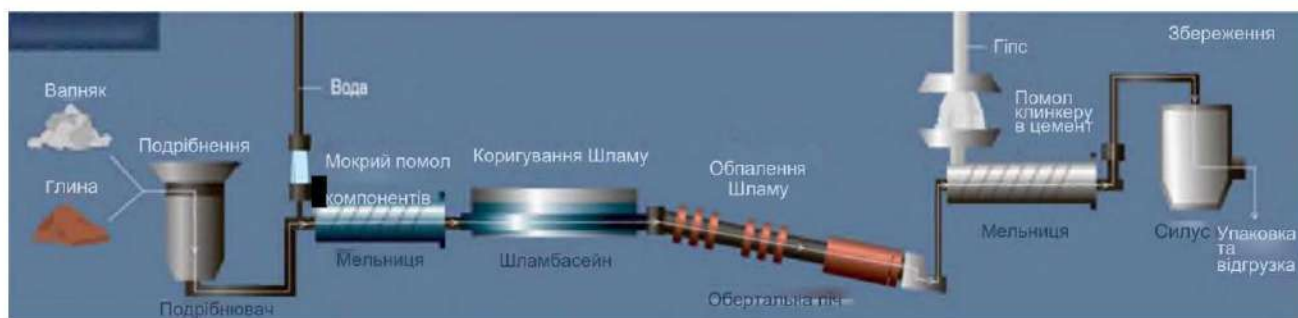

Рисунок 1.1 - Отримання цементу мокрим способом

Підп. і дата
Інв. Подубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Непоодл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

- Виробничі процеси. На етапі підготовки сировини використовується вода для зволоження та змішування вапняку, глини та інших добавок перед їхньою обробкою у млинах. В результаті цього етапу утворюються стічні води, що містять залишки дрібнодисперсних частинок сировини, які зумовлюють високий вміст зважених часток та мінералів у воді. Зокрема, до складу стічних вод цього типу можуть входити оксиди кальцію, кремнію, магнію та інші неорганічні компоненти, характерні для цементної промисловості.

- Мийка обладнання та виробничих приміщень. Під час виробництва цементу накопичується значна кількість цементного пилу, який осідає на поверхнях обладнання та в приміщеннях. Тому регулярне миття обладнання та виробничих площ є необхідним для забезпечення нормального функціонування технологічного процесу та покращення умов праці. Вода, що використовується для очищення, змиває залишки пилу та забруднюючих речовин, утворюючи стічні води, насичені твердими частками цементу, зваженими частинками та органічними речовинами [2].

- Пилоподавлення. Процеси, пов'язані з дробленням та подрібненням сировини, утворюють велику кількість пилу, що потребує спеціальних заходів для зниження його концентрації у виробничому середовищі. Для цієї мети застосовується пилоподавлення водою – зволоження матеріалів у критичних точках технологічного процесу, що зменшує кількість викидів пилу в повітря. Однак вода після пилоподавлення містить велику кількість зважених часток, що потребує її очищення перед повторним використанням або скиданням.

- Санітарно-побутові потреби. Цементні заводи мають також значну кількість стічних вод від санітарно-побутових процесів, таких як душові, пральні, їдальні та туалети. Ці стічні води мають відмінний склад від виробничих стоків, оскільки включають органічні забруднювачі, мікроорганізми та біологічні речовини. Очищення цих вод відбувається за допомогою спеціальних установок, таких як біологічні фільтри або аераційні системи, що відрізняються від обладнання, яке обробляє промислові стоки.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

- Інші джерела. Окрім зазначених джерел, існують і додаткові процеси, що можуть спричинити утворення стічних вод. Наприклад, аварійні ситуації, переливи чи промивання трубопроводів та резервуарів у випадку очищення обладнання або планового технічного обслуговування також призводять до утворення забруднених вод [3].

1.2 Склад та характеристики стічних вод у цементному виробництві

Склад стічних вод, які утворюються в цементній промисловості, залежить від специфіки виробничих процесів, сировинних матеріалів і способів експлуатації обладнання. Основні характеристики цих вод пов'язані з високим вмістом неорганічних частинок, лужністю, а також підвищеними температурами. Дослідження складу стічних вод дозволяє виявити найважливіші компоненти, що сприяють забрудненню довкілля та визначають вимоги до методів очищення.

Неорганічні компоненти стічних вод цементних підприємств становлять значну частину забруднювачів. До складу таких вод входять зважені частки цементу, а також оксиди кальцію, магнію, алюмінію та заліза. Залишки вапняку, глини і додаткових матеріалів потрапляють у воду під час підготовки сировини та мийки обладнання. Це створює високий рівень зважених частинок, які, осідаючи в водоймах, можуть утворювати мул і негативно впливати на екосистеми водних об'єктів.

Стічні води цементної промисловості зазвичай характеризуються підвищеним рівнем рН, що пов'язано із наявністю великої кількості лужних сполук, зокрема оксидів кальцію та магнію. Така лужність може негативно впливати на довкілля, особливо на водні об'єкти, куди потрапляють ці води. Лужне середовище сприяє зміні природних біологічних процесів у водоймах, що може призвести до загибелі водних організмів і зниження рівня біорізноманіття.

Зважені частки цементного пилу є ще одним важливим компонентом стічних вод у цементному виробництві. Цементний пил містить силікати, карбонати та інші тверді речовини, які змиваються з поверхонь технологічного обладнання та приміщень. Потрапляючи в стічні води, ці частки створюють високий рівень

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

11

каламутності та сприяють утворенню відкладів на дні водойм. Крім того, тверді частки ускладнюють природне відновлення водних екосистем, адже можуть знижувати прозорість води та зменшувати кількість кисню [4].

Стічні води, що використовуються для охолодження обладнання, зазвичай мають підвищену температуру, що зумовлює додаткове теплове навантаження на водні об'єкти при їх скиданні. Теплове забруднення негативно впливає на водні екосистеми, адже змінює хімічний склад води та здатність розчиняти кисень, що може призвести до стресу і загибелі водних організмів.

У процесі зносу обладнання та трубопроводів, що контактують із водою, до стічних вод можуть потрапляти метали, такі як залізо, цинк, марганець та інші важкі метали. Хоча їх концентрації зазвичай низькі, постійне надходження цих елементів у воду може призводити до накопичення важких металів у водоймах, що є небезпечним для флори і фауни.

Хоча цементне виробництво не є джерелом великої кількості органічних забруднень, деякі з них можуть утворюватися в результаті побічних хімічних реакцій та контактування води з виробничими відходами. Ці забруднювачі можуть включати різні залишки мастильних матеріалів, які використовуються для змащування обладнання. Наявність органічних речовин у стічних водах ускладнює процеси очищення та може спричинити негативні наслідки для водних екосистем.

Цементна промисловість іноді використовує спеціальні хімічні добавки та реактиви для покращення властивостей сировини або зниження викидів пилу. Деякі з цих речовин можуть потрапляти в стічні води, додаючи до них додаткові забруднювачі. Хоча концентрації цих речовин у водах можуть бути невеликими, їх вплив на природні водойми і ефективність очищення є важливим фактором для екологічної безпеки. [5]

Типовий склад стічних вод цементного виробництва включає:

- Лужні сполуки (гідроксид кальцію, оксид магнію): утворюються в результаті реакцій з компонентами сировини;

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

- Зважені частки цементного пилу: залишаються в стічних водах після виробничих процесів, зокрема дроблення, транспортування та змішування сировини;
- Важкі метали (цинк, марганець, залізо): потрапляють до стічних вод через знос обладнання та домішки в сировині;
- Нітрати та фосфати: можливі через використання хімічних добавок для поліпшення якості цементу.

У таблиці 1.1 подано типові концентрації забруднюючих речовин у стічних водах цементного виробництва [6] .

Таблиця 1.1 - Склад стічних вод цементної промисловості

Компонент	Середня концентрація (мг/л)	ГДК (мг/л) для водних об'єктів
Гідроксид кальцію	200–500	150
Оксид магнію	100–300	100
Зважені частки	300–1000	50
Залізо	5–15	1
Марганець	2–10	0.1
Цинк	1–5	0.05
Нітрати	10–30	10
Фосфати	5–20	0.5

Таким чином, більшість компонентів стічних вод цементного виробництва перевищують гранично допустимі концентрації (ГДК), що свідчить про необхідність ефективного очищення перед їхнім скиданням у водні об'єкти або ґрунти [7].

1.3 Вплив стічних вод цементного виробництва на навколишнє середовище

Стічні води цементного виробництва, які потрапляють до довкілля без достатнього очищення, суттєво впливають на різні компоненти навколишнього середовища, включаючи водні об'єкти, ґрунти, підземні води та повітря.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Основними негативними факторами є висока лужність, наявність зважених часток, забруднення важкими металами та теплове забруднення. Розглянемо ці аспекти детальніше.

Стічні води цементного виробництва чинять значний вплив на водні екосистеми, змінюючи хімічний склад води та порушуючи природний баланс. Підвищена лужність, яка часто спостерігається у водах з великим вмістом гідроксиду кальцію, знижує біорізноманіття, впливаючи на всі рівні водної екосистеми – від мікроорганізмів до риб. Вода з підвищеним рН погіршує умови існування багатьох водних організмів, які чутливі до таких змін.

Вплив лужності: лужні сполуки, що містяться в стічних водах, можуть значно змінювати рівень рН у водоймах. Більшість водних організмів не витримують значних змін у кислотно-лужному балансі, тому підвищення рН викликає зниження чисельності риб та інших водних видів.

Зважені частки: цементний пил та інші зважені речовини, що містяться в стічних водах, погіршують прозорість води, перешкоджають проникненню сонячного світла, що обмежує фотосинтез у водних рослин. Це призводить до зменшення обсягу кисню у воді, на який покладаються багато водних організмів. Зважені частки також осідають на дно, утворюючи осад, що може пригнічувати днаселені організми та рослини.

Токсичність важких металів: важкі метали, такі як цинк, марганець та залізо, присутні у стічних водах у значних концентраціях. Вони накопичуються у водних організмах, погіршуючи їхній фізіологічний стан та підвищуючи ризик мутацій і захворювань. Цей вплив поширюється по харчовому ланцюгу, викликаючи погіршення стану всієї екосистеми.

У таблиці 1.2 подано основні ефекти різних компонентів цементних стоків на водні екосистеми.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Таблиця 1.2 - Вплив основних компонентів стічних вод на водні екосистеми

Компонент	Основні ефекти на водні організми
Гідроксид кальцію	Підвищення рН, зниження біорізноманіття
Зважені частки	Зменшення прозорості води, обмеження фотосинтезу
Важкі метали	Токсичність для фітопланктону, риб і зниження чисельності видів
Нітрати, фосфати	Викликають евтрофікацію, стимулюють ріст водоростей

Вода, що використовується для охолодження обладнання у виробництві цементу, підвищує загальну температуру стічних вод. Тепле водне середовище стимулює розмноження певних видів водоростей, зменшуючи кількість розчиненого у воді кисню, що негативно впливає на аеробні організми.

Збільшення температури води знижує кількість розчиненого кисню, що робить її непридатною для життя багатьох видів риб і організмів, чутливих до кисневого режиму. Це створює умови для розвитку анаеробних процесів, що сприяє накопиченню шкідливих речовин у водному середовищі.

Викиди цементних стічних вод на ґрунти призводять до негативних наслідків для родючості ґрунтів, засолювання, зміни мікрофлори, а також забруднення важкими металами. Постійне осадження лужних компонентів на ґрунт порушує кислотно-лужний баланс, роблячи його непридатним для рослинництва та пригнічуючи зростання багатьох рослинних видів [8].

Таблиця 1.3 демонструє вплив різних компонентів стічних вод на якість ґрунтів.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Таблиця 1.3 - Вплив компонентів стічних вод на властивості ґрунтів

Компонент	Вплив на ґрунти
Лужні сполуки	Засолення, порушення кислотно-лужного балансу
Важкі метали	Зниження родючості, токсичність для рослин
Нітрати, фосфати	Забруднення ґрунтових вод, погіршення стану рослин
Зважені частки	Осадження на поверхні ґрунту, зниження аерації ґрунтових шарів

Забруднення підземних вод цементними стічними водами є особливо небезпечним, оскільки вони часто використовуються для питних потреб. Забруднюючі речовини, такі як важкі метали та хлориди, можуть потрапляти до ґрунтових вод через інфільтрацію. Це спричиняє довготривале забруднення водоносних горизонтів, погіршуючи їхню якість і створюючи ризик для здоров'я населення.

Деякі компоненти, наприклад, важкі метали, мають властивість накопичуватися, тому навіть невеликі концентрації з часом можуть призвести до високого рівня токсичності в підземних водах. Це знижує можливості використання таких вод для споживання та сільськогосподарських потреб.

Попри те, що основним шляхом негативного впливу стічних вод є гідросфера та геосфера, внаслідок випаровування можуть забруднюватися й повітря. Наприклад, лужні пари, що випаровуються зі стічних вод, можуть спричинити підвищення рівня забрудненості атмосферного повітря, що призводить до погіршення якості повітря у прилеглих районах.

Таким чином, стічні води цементного виробництва чинять багатосторонній негативний вплив на різні компоненти навколишнього середовища. Забруднення водних екосистем, ґрунтів, підземних вод та повітря свідчить про необхідність використання сучасних методів очищення та підвищення екологічної безпеки цементного виробництва [9].

Підп. і дата
Інв. Надубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

16

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ЦЕМЕНТНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У цьому розділі розглядаються основні сучасні методи очищення стічних вод, які можуть бути застосовані в цементній промисловості. Спочатку проводиться загальний огляд технологій та їхніх ключових характеристик, а потім, за допомогою SWOT-аналізу, оцінюються їхні сильні та слабкі сторони, можливості та загрози.

2.1 Огляд сучасних технологій очищення стічних вод

Сучасні технології очищення стічних вод можна умовно поділити на кілька груп:

1. Фізичні методи очищення стічних вод;
2. Хімічні методи, які включають коагуляцію, нейтралізацію, осадження;
3. Біологічні методи, що використовують мікроорганізми для очищення води;
4. Мембранні технології, такі як ультрафільтрація, зворотний осмос, нанофільтрація.

На рисункунку 2.1 зображено схему способів очищення стічних вод в цементній промисловості.

Інв. Методл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. Методл.	Підп. і дата	TC 13176210	Арк
						17
						Вип
						Арк
						№ докум.
						Підп.
						Дат

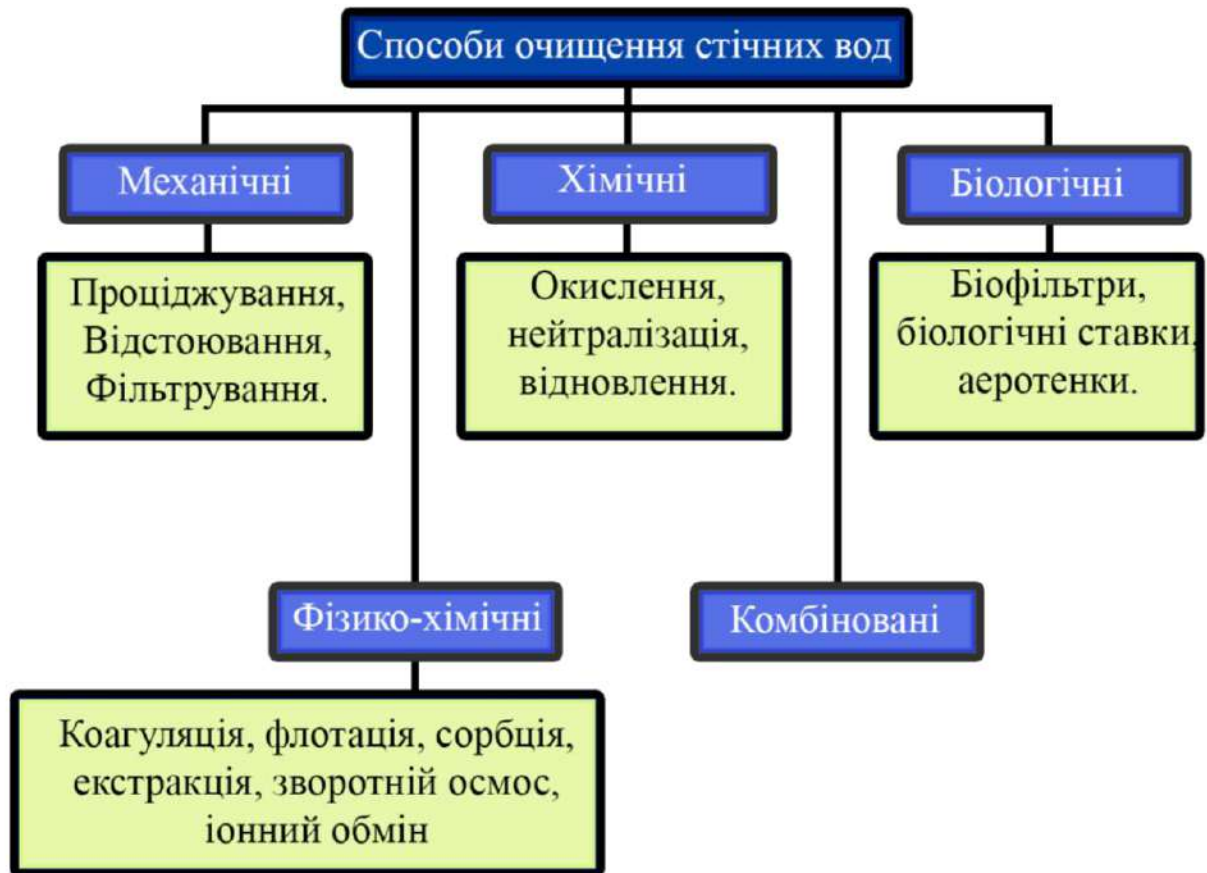

Рисунок 2.1 - Способи очищення стічних вод в цементній промисловості

2.1.1 Фізичні методи очищення стічних вод

Фізичні методи очищення стічних вод включають механічне видалення великих забруднюючих часток, що є основою для подальшого очищення. До основних фізичних методів належать:

- Відстоювання – процес осадження зважених часток під дією сили тяжіння. Це найпростіший і найекономічніший метод для видалення крупних часток і використовується як попередня обробка;
- Фільтрація – видалення зважених часток за допомогою спеціальних фільтрів. Цей метод підходить для тонкого очищення.

Основні переваги фізичних методів – простота обладнання та низька вартість. Недоліками є обмежена ефективність у видаленні дрібних або розчинених забруднюючих речовин [10].

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

2.1.2 Хімічні методи очищення

Хімічні методи очищення передбачають введення у воду реагентів, які вступають у хімічні реакції з забруднювачами, утворюючи осад або нейтралізуючи шкідливі сполуки. Основні методи включають:

- Коагуляція і флокуляція – застосування коагулянтів (наприклад, сульфату алюмінію) для зв'язування дрібних часток у більші флокули, які потім видаляються;
- Нейтралізація – метод, який застосовується для регулювання рівня рН, зокрема у випадках, коли стічні води мають високу лужність або кислотність;
- Окислення – використання сильних окисників для руйнування органічних забруднювачів.

Основні переваги хімічних методів – висока ефективність у видаленні розчинених речовин, можливість обробки стічних вод із високим рівнем забруднення. Недоліки включають високу вартість реагентів та утворення великої кількості осаду [11].

2.1.3 Біологічні методи очищення

Біологічне очищення здійснюється за рахунок діяльності мікроорганізмів, що споживають органічні забруднювачі. До основних технологій відносяться:

- Аеробне біологічне очищення – використання бактерій, що розкладають органічні речовини в присутності кисню.
- Анаеробне біологічне очищення – очищення за допомогою бактерій, що діють у безкисневому середовищі, розкладаючи органічні речовини на метан і діоксид вуглецю.

Переваги біологічного очищення – екологічність та ефективність при видаленні органічних забруднень. Серед недоліків – складність управління процесом та низька ефективність при обробці неорганічних речовин.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

19

2.1.4 Мембранні технології

Мембранні методи очищення застосовують напівпроникні мембрани для видалення забруднюючих речовин. Найбільш поширені методи включають:

- Ультрафільтрація – використовується для видалення зважених часток і великих органічних молекул.
- Зворотний осмос – ефективний для видалення солей і дрібних молекул, часто застосовується для підготовки питної води.
- Нанофільтрація – дозволяє видаляти іони та мікроорганічні забруднювачі.

Основними перевагами є висока ефективність, універсальність та здатність видаляти навіть дрібні частки. Недоліки – висока вартість обладнання та значна витрата енергії [12].

2.2 SWOT-аналіз технологій очищення стічних вод

SWOT-аналіз дозволяє комплексно оцінити переваги та недоліки кожного методу очищення, а також виявити можливості для вдосконалення та потенційні загрози. SWOT-аналіз для фізичних методів очищення зображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - SWOT-аналіз фізичних методів очищення стічних вод

Сильні сторони	Слабкі сторони
Низька вартість	Низька ефективність для розчинених забруднень
Простота використання	Потреба у великій площі
Надійність	Обмеженість у видаленні дрібних часток
Можливості	Загрози
Використання у поєднанні з іншими методами	Зміна вимог до якості води
Збільшення пропускної здатності	Забруднення відходами при утилізації осадів

SWOT-аналіз для хімічних методів очищення зображено в таблиці 2.2.

Підп. і дата
Інв. Нодубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Таблиця 2.2 - SWOT-аналіз хімічних методів очищення стічних вод

Сильні сторони	Слабкі сторони
Висока ефективність для багатьох типів забруднень	Висока вартість реагентів
Гнучкість у налаштуваннях	Утворення великої кількості осадів
Можливість нейтралізації специфічних забруднень	Потреба у складних системах утилізації відходів
Можливості	Загрози
Використання у поєднанні з фізичними методами	Дорожнеча реагентів
Розвиток нових реагентів з високою ефективністю	Відсутність доступу до певних реагентів на місцевому рівні

SWOT-аналіз для біологічних методів очищення зображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - SWOT-аналіз біологічних методів очищення стічних вод

Сильні сторони	Слабкі сторони
Екологічність	Низька ефективність для неорганічних забруднень
Висока ефективність для органічних речовин	Вразливість до змін у хімічному складі води
Можливість повторного використання води	Вимогливість до умов утримання мікроорганізмів
Можливості	Загрози
Інтеграція з іншими технологіями для підвищення ефективності	Залежність від стабільності умов процесу
Підвищення рівня біорізноманіття у стічних водах	Ризик загибелі мікроорганізмів через несприятливі фактори

SWOT-аналіз мембранних методів очищення зображено в таблиці 2.4.

Інв. Підподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата	TC 13176210	Арк
						21
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		

Таблиця 2.4 - SWOT-аналіз мембранних методів очищення стічних вод

Сильні сторони	Слабкі сторони
Висока ефективність	Висока вартість обладнання
Можливість видалення навіть дрібних часток	Велика енергетична витрата
Універсальність	Залежність від тиску
Можливості	Загрози
Використання для попереднього очищення	Високі експлуатаційні витрати
Інтеграція з іншими методами	Залежність від якості мембран

Інв.Неподл.	Підп. і дата	Взаєм.інв.№	Інв.№дубл.	Підп. і дата						
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ТС 13176210					Арк
										22

РОЗДІЛ 3

ОПИС ОСНОВНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ. ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ТЕХНОЛОГІЇ

3.1 Рекомендації щодо вибору методів очищення для цементного виробництва

Вибір технологій очищення стічних вод у цементній промисловості має бути зосередженим на ефективному усуненні специфічних забруднювачів, які містяться у стічних водах цього виробництва. Основні забруднювальні речовини в таких водах включають:

- Лужні сполуки: висока лужність спричинена наявністю кальцієвих і магнієвих сполук, що підвищують рН води та можуть негативно впливати на екосистеми.
- Зважені частки: цементна пилюка, частки вапна та інші мінеральні речовини, які потрапляють у воду в процесі виробництва.
- Важкі метали: частково походять з сировини або домішок, зокрема заліза, кадмію, ртуті тощо, що потребує ефективного видалення.
- Неорганічні солі: включають хлориди, сульфати, нітрати та інші сполуки, які є стабільними і можуть впливати на якість води.

Для ефективного очищення цих типів забруднень рекомендовано використовувати комбіновані системи очищення, що включають фізичні, хімічні та біологічні методи. Розглянемо докладніше, як ці методи можуть бути інтегровані для оптимізації процесу.

Комбінована система очищення зазвичай складається з кількох етапів:

Попереднє фізичне очищення: Відстоювання: На першому етапі відстоювання проводиться для видалення великих часток, що осідають під дією сили тяжіння. Це значно знижує концентрацію зважених часток перед подальшим хімічним очищенням.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

23

Фільтрація: Застосовується для додаткового видалення дрібніших часток, які не осіли під час відстоювання. Залежно від типу фільтрувального матеріалу, можна видалити навіть дрібні зважені речовини.

Хімічне очищення: Коагуляція та флокуляція: Цей етап полягає у додаванні коагулянтів (наприклад, сульфату алюмінію або заліза) для зв'язування дрібних часток у великі флокули. Після цього проводиться процес флокуляції, який утворює осади, що можна легко видалити.

Нейтралізація: Важливий етап для регулювання рН стічних вод, зокрема в цементній промисловості, де лужність вод є досить високою. Додають нейтралізуючі реагенти (наприклад, сульфатну або соляну кислоту) для приведення рН до нейтрального рівня.

Окислення: Додаткове окислення може бути застосоване для видалення важких металів і органічних забруднювачів. Наприклад, для окислення можна використовувати хлор або озон, які дозволяють переводити деякі забруднювачі у менш токсичні форми.

Біологічне очищення: Аеробне біологічне очищення: У цьому процесі мікроорганізми використовують кисень для розкладання органічних речовин, які можуть бути присутніми у воді після попередніх етапів. Цей етап також дозволяє ефективно знижувати рівень біологічного кисневого попиту (БПК).

Анаеробне очищення: Використовується менш часто, проте може бути застосоване для додаткового розкладання органічних забруднювачів в безкисневих умовах, особливо якщо стічні води містять стабільні органічні сполуки.

Мембранне очищення (за потреби): Ультрафільтрація та нанофільтрація: Використовується на завершальному етапі, якщо потрібне додаткове очищення від дрібних часток та іонів. Це дозволяє видалити навіть дуже дрібні залишки забруднювачів та досягати високої якості очищеної води.

Зворотний осмос: Метод, що забезпечує найвищий рівень очищення та використовується для підготовки води для подальшого промислового

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

застосування або скидання у природні водойми [13]. На рисунку 3.1 зображено приклад комбінованої установки очищення стічних вод.

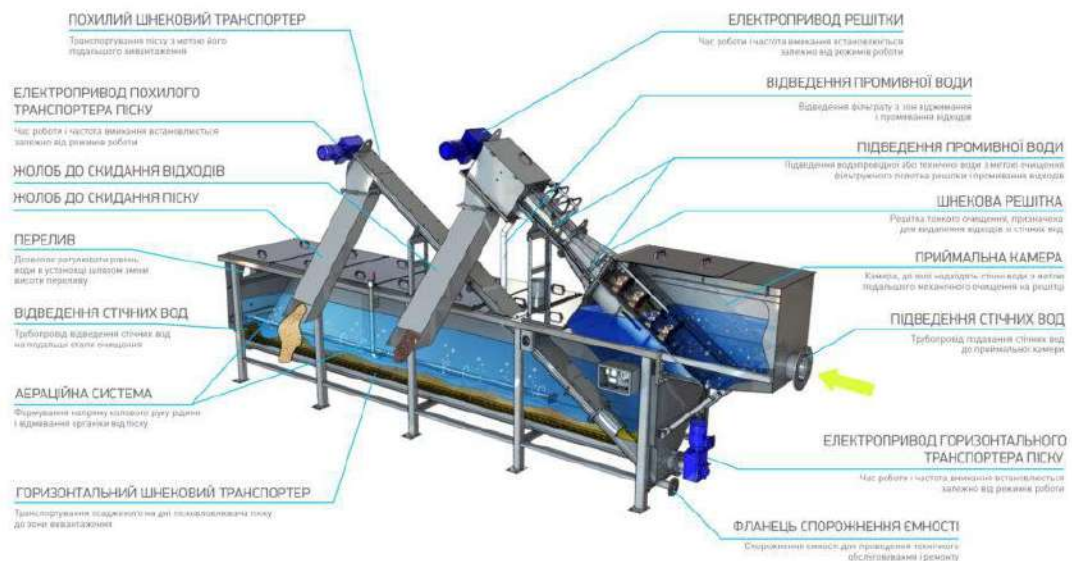

Рисунок 3.1 — Комбінована установка очищення стічних вод

Комбінована система очищення є одним із найефективніших підходів для цементної промисловості, оскільки забезпечує:

- Високу ефективність видалення зважених часток та лужних сполук. Фізичні та хімічні методи ефективно знижують вміст цих забруднень на початкових етапах.
- Зниження концентрації токсичних важких металів. Завдяки коагуляції, нейтралізації та окисленню можна досягти значного зменшення кількості таких металів.
- Поліпшення екологічної безпеки очищених вод перед скиданням їх у природні водойми або повторним використанням у виробничому процесі [14].

Ефективність різних етапів комбінованого очищення стічних вод цементного виробництва показано в таблиці 3.1.

Підп. і дата	
Інв. № доубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. № подл.	

ТС 13176210

Арк

25

Таблиця 3.1 Ефективність різних етапів комбінованого очищення стічних вод цементного виробництва

Етап очищення	Забруднювачі	Ефективність видалення (%)
Відстоювання та фільтрація	Зважені частки	60-80
Коагуляція і флокуляція	Зважені та розчинені частки	70-85
Нейтралізація	Лужні сполуки, важкі метали	75-90
Окислення	Органічні речовини, важкі метали	80-95
Аеробне біологічне очищення	Органічні речовини	60-90
Мембранне очищення	Іони, малі частки	90-99

З огляду на специфіку стічних вод цементного виробництва, рекомендується:

1. Використання комбінованого підходу для забезпечення максимальної ефективності очищення та досягнення високих стандартів якості води, особливо якщо планується її скидання у природні водойми.

2. Оптимізація рН стічних вод за допомогою контролю процесу нейтралізації, що дозволить зменшити витрати на реагенти та знизити загальну токсичність вод.

3. Модернізація фізичних та хімічних методів для покращення продуктивності – зокрема, використання сучасних коагулянтів і флокулянтів з більш високою ефективністю.

4. Інтеграція мембранних технологій у процес, особливо у випадках, коли потрібно досягти найвищих стандартів якості води для подальшого використання або скидання в екологічно чутливі зони.

Підп. і дата
Інв. Надубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Наподл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

26

5. Застосування сучасних технологій контролю та моніторингу якості стічних вод у реальному часі, що допоможе зменшити ризик перевищення нормативних значень та підвищити надійність системи.

Комбінована система очищення стічних вод у цементній промисловості, що включає фізичні, хімічні, біологічні та мембранні технології, забезпечує високий рівень очищення та є надійним підходом для вирішення екологічних проблем. Оптимізація кожного етапу з урахуванням специфіки забруднень сприяє зниженню негативного впливу на довкілля та підвищенню екологічної безпеки діяльності підприємства [15].

3.2 Рекомендації щодо вдосконалення технологічного процесу з прикладами

Цементний завод *Holcim* у Швейцарії є прикладом успішного впровадження комбінованої системи очищення стічних вод, яка дозволяє досягати високих екологічних стандартів і оптимізувати використання водних ресурсів. Нижче описано основні етапи цієї системи та їхні характеристики.

Механічний етап в собі включає:

- Процес: Стічні води спочатку проходять через механічні фільтри та відстійники, де відбувається видалення великих завислих часток, таких як пісок, гравій та залишки цементу.
- Особливість: Використовуються гідроциклони з нанопокриттям, що забезпечує підвищену зносостійкість і ефективність розділення твердих часток.

Хімічний етап в собі включає:

- Процес: Вода обробляється коагулянтами та флокулянтами, які сприяють видаленню дрібнодисперсних часток і важких металів.
- Реагенти: Використовуються поліалюмінієві хлориди, що мають високу ефективність у видаленні зважених речовин та органічних забруднень.
- Переваги: Завдяки автоматичному дозуванню реагентів зменшено витрати на хімічні речовини на 20%.

Мембранний етап в собі включає:

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

27

- **Процес:** Для досягнення високої якості очищення застосовується ультрафільтрація та зворотний осмос. Мембранні модулі видаляють залишкові забруднення, важкі метали, органічні речовини та мікропластик.

- **Особливість:** Мембрани з нанопористою структурою забезпечують підвищену швидкість фільтрації та тривалий термін експлуатації.

- **Результат:** Очищена вода відповідає стандартам ЄС для скидання у природні водойми та повторного використання у виробництві.

Біологічний етап (у разі високого органічного навантаження) в собі включає:

- **Процес:** Використовуються біореактори з активним мулом для біологічного розкладання органічних домішок.

- **Інновації:** Застосування біоплівки та мікроорганізмів, оптимізованих для роботи в умовах високої концентрації неорганічних домішок.

- **Перевага:** Зниження вмісту органічних речовин до мінімальних нормативів.

Інновації в системі *Holcim*:

- **Реальний моніторинг якості води** Інтегрована система контролю від компанії *Siemens* дозволяє в режимі реального часу відстежувати показники стічних вод (рН, каламутність, концентрацію важких металів) і автоматично регулювати роботу очисного обладнання.

- **Повторне використання води** До 60% очищеної води повертається у виробничий процес для охолодження обладнання та підготовки цементних сумішей, що скорочує споживання свіжої води.

- **Енергозберігаючі технології** Насоси з регульованою швидкістю та високоефективні мембранні установки знижують енергоспоживання на 25% порівняно з традиційними системами.

Екологічні та економічні результати:

- **Екологія:** Завдяки цій системі підприємство скоротило скиди забруднених вод у природні водойми на 80%.

- **Економія:** Оптимізація використання реагентів і повторне використання води дозволили скоротити експлуатаційні витрати на 30%.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	<i>ТС 13176210</i>	Арк
						28

- **Стабільність:** Система відповідає жорстким екологічним стандартам Швейцарії та Європейського Союзу, забезпечуючи стабільність роботи навіть за умов змін у складі стічних вод [16].

Завод групи *CEMEX* в Іспанії впровадив сучасну систему автоматизації процесу нейтралізації рН у стічних водах. Завдяки інноваціям у моніторингу та дозуванні реагентів вдалося суттєво покращити ефективність процесу, зменшити витрати на хімічні речовини та знизити ризик екологічного забруднення. Його технологічні особливості: Система моніторингу рН у реальному часі.

Датчики: На кожному етапі очищення встановлені датчики рН, які безперервно передають дані до централізованої системи управління.

Точність: Сучасні датчики мають високу чутливість (до $\pm 0,01$ рН), що дозволяє миттєво реагувати на зміни у складі стічних вод.

Моніторинг: Система контролює рН води перед нейтралізацією, після введення реагентів та на виході з очисних споруд.

1. Автоматизація дозування реагентів

Реагенти: Використовуються розчини луку (гідроксид натрію) або кислоти (сульфатна кислота) залежно від потреби.

Алгоритм дозування: На основі даних датчиків рН система автоматично регулює кількість доданого реагенту, запобігаючи передозуванню або недостатній нейтралізації.

Енергозбереження: Насоси для подачі реагентів працюють за принципом регульованої швидкості, що знижує витрати електроенергії.

Переваги впровадження даної системи полягає в економії на реагентах завдяки точному дозуванню витрати на хімічні речовини зменшилися на 15%. Це досягнуто завдяки усуненню надлишкового використання реагентів, характерного для ручного або напівавтоматичного управління. Висока стабільність процесу очищення Постійний контроль рН забезпечує стабільну якість очищеної води. Це важливо для відповідності суворим екологічним нормам, особливо у випадках скидання води у природні водойми. Зменшилось

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

утворення вторинних відходів оптимальне дозування реагентів знижує утворення шламу, який зазвичай формується при надлишковому додаванні лугів або кислот. А також Завдяки автоматизованому моніторингу кількість аварійних ситуацій (наприклад, перевищення рН через надлишок реагентів) знизилася на 90% підвищилася надійність системи [17].

Екологічні результати впровадження:

- Зменшення токсичності води: Нейтралізація дозволяє усунути надмірну кислотність чи лужність, яка могла б негативно вплинути на екосистеми природних водойм.
- Скорочення витрат на штрафи: Точне дотримання нормативних вимог рН для стічних вод дозволяє уникнути фінансових санкцій за екологічні порушення.

Після впровадження автоматизованої системи на заводі SEMEX в Іспанії:

- Середнє відхилення рН очищеної води від нормативного значення зменшилося до $\pm 0,1$, тоді як раніше воно могло досягати $\pm 0,5$.
- Очищена вода тепер придатна для повторного використання у виробничих процесах, таких як охолодження обладнання, що дозволило скоротити споживання свіжої води на 20%.

Автоматизована система нейтралізації рН на цементному заводі SEMEX є прикладом ефективного використання сучасних технологій для досягнення економічних і екологічних вигод. Цей підхід може бути адаптований для інших підприємств цементної промисловості з метою підвищення ефективності та екологічної безпеки [18].

Модернізація фізичних і хімічних методів на підприємстві *Lafarge* у Франції

Підприємство *Lafarge* у Франції впровадило інноваційні рішення для очищення стічних вод, використовуючи сучасні коагулянти на основі поліалюмінієвих хлоридів (ПАХ). Це дозволило значно підвищити ефективність очищення, скоротити час осадження й оптимізувати використання реагентів.

Основні аспекти модернізації

- Використання поліалюмінієвих хлоридів (ПАХ) Поліалюмінієві хлориди мають значно вищу коагулюючу здатність у порівнянні з традиційними

Підп. і дата
Інв. № дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. № подл.

					ТС 13176210	Арк 30
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		

коагулянтами, такими як сульфат алюмінію. Це досягається завдяки їхній структурі, яка забезпечує: Краще об'єднання дрібних часток у більші флокули, зменшення утворення вторинного осаду, ефективно зниження кольоровості та каламутності води.

Переваги ПАХ: Висока швидкість утворення осаду, більш стабільні результати незалежно від змін у складі стічних вод, менша залежність від рівня рН води, що знижує потребу у попередньому коригуванні кислотності чи лужності.

Після впровадження ПАХ збільшилась ефективність у видаленні забруднень

Час осадження зменшився в три рази порівняно з традиційними методами. Видалення суспензій покращилося на 30%, що дозволило досягти нормативних показників для скидання очищеної води у природні водойми. Кольоровість води зменшилася на 40%, що особливо важливо для візуального сприйняття результату очищення [19].

Також зменшення використання реагентів:

- Завдяки високій ефективності ПАХ, витрати на коагулянти скоротилися на 25%, оскільки для досягнення необхідного результату потрібно менше реагенту.
- Менше утворення залишкового осаду також скоротило витрати на його обробку та утилізацію.

Інноваційні підходи до впровадження включають: Автоматизовані системи дозування. На підприємстві *Lafarge* впроваджено систему автоматичного дозування коагулянтів, яка працює на основі датчиків каламутності та кольоровості. Це дозволяє:

- Точно регулювати кількість реагенту залежно від складу стічних вод.
- Мінімізувати ризик передозування та надлишкового споживання реагентів.

Оптимізація процесу змішування. Інноваційні міксери забезпечують краще перемішування коагулянту з водою, що сприяє швидшому утворенню флокул і їх ефективному осадженню.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Для досягнення максимального ефекту у деяких випадках додатково використовуються флокулянти, що сприяють утворенню більш щільного осаду. Це особливо корисно для видалення дрібнодисперсних часток.

Екологічний вплив:

- Завдяки зниженню кольоровості та каламутності, очищена вода відповідає суворим екологічним стандартам ЄС.

- Менше осадів для утилізації знижує навантаження на докільця.

Економічна вигода:

- Скорочення часу осадження дозволило збільшити продуктивність очисних споруд на 20%.

- Зменшення витрат на коагулянти й обробку осаду забезпечило загальну економію до 15% у річному масштабі.

На підприємстві *Lafarge* вода, яка раніше потребувала тривалого осадження (до 6 годин), тепер очищується за 2 години завдяки поліалюмінієвим хлоридам.

Це дало змогу:

- Збільшити кількість води, що проходить через систему очищення, без необхідності модернізації основного обладнання.

- Впровадити повторне використання очищеної води у виробничих процесах, таких як охолодження обладнання та підготовка цементних сумішей, що зменшило споживання свіжої води на 25%.

Досвід модернізації системи очищення стічних вод на заводі *Lafarge* демонструє переваги використання сучасних коагулянтів на основі поліалюмінієвих хлоридів. Ця технологія дозволяє досягти високої ефективності очищення, оптимізувати витрати й підвищити екологічну безпеку. Такий підхід є перспективним для застосування на цементних підприємствах України, враховуючи потребу в сучасних рішеннях для очищення промислових стічних вод [20].

Цементний завод в Індії успішно впровадив сучасні мембранні технології для очищення стічних вод, що дозволило не лише досягти високих стандартів

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ТС 13176210	Арк
						32

екологічної безпеки, але й скоротити витрати на водопостачання завдяки повторному використанню очищеної води у виробничих процесах.

Основні характеристики мембранної системи

Ультрафільтраційна установка:

- Принцип роботи: Вода проходить через ультрафільтраційні мембрани, які затримують дрібнодисперсні частки, колоїди, органічні речовини та бактерії.
- Ефективність: Видалення до 99% дрібнодисперсних часток. Висока ефективність у видаленні важких металів, таких як кадмій, свинець та хром.
- Особливість мембран: Мембрани виготовлені з полімерних матеріалів із нанопористою структурою, що забезпечує тривалий термін служби й стійкість до засмічення.

Система зворотного осмосу:

- Призначення: Використовується для остаточного очищення води перед повторним використанням. Мембрани зворотного осмосу видаляють залишкові солі, органічні сполуки та мікрозабруднення.
- Результат: Очищена вода відповідає стандартам, необхідним для її використання у технологічних процесах, зокрема для охолодження обладнання та підготовки цементних сумішей [21].

Це призвело до скорочення витрат на воду

- Завдяки інтеграції мембранних технологій споживання свіжої води знизилася на 40%.
- Це дозволило значно скоротити витрати на водопостачання, особливо у регіоні з обмеженими водними ресурсами.

Також ці технології мають швидку окупність

- Витрати на встановлення мембранної системи окупилися протягом трьох років, що пов'язано з економією на придбанні та транспортуванні свіжої води.
- Очищена вода використовується повторно, що скоротило обсяги стоків, які потребують утилізації.

На цементному заводі в Індії мембранна установка дозволяє очищувати до 500 м³ води на добу. Вода, яка раніше вважалася непридатною для повторного

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

використання, тепер повністю повертається у виробничий цикл. Це не лише зменшило екологічне навантаження, але й забезпечило значну економію ресурсів.

Загалом інтеграція мембранних технологій на цементному заводі в Індії демонструє ефективність сучасних підходів до очищення стічних вод. Високий рівень очищення, повторне використання води та економічна доцільність роблять ці технології перспективними для широкого впровадження на цементних підприємствах у світі, зокрема в Україні [22].

На цементному заводі в Німеччині впроваджено систему Siemens Water Monitoring, яка дозволяє контролювати якість стічних вод у режимі реального часу. Інтеграція цієї технології значно підвищила ефективність очищення, оптимізувала використання реагентів та забезпечила відповідність води екологічним стандартам.

Основні характеристики системи Siemens Water Monitoring. Дана система дозволяє здійснювати контроль якості в режимі реального часу.

основні параметри моніторингу:

- Концентрація важких металів (кадмій, свинець, хром).
- Рівень каламутності.
- Вміст органічних забруднень (зокрема, показник ХСК — хімічне споживання кисню).
- рН стічних вод.

Також Система використовує високочутливі сенсори, що забезпечують точність до мікрорівнів, зокрема для виявлення слідів токсичних елементів, що дозволяє мати високу точність вимірювань. Результати аналізу автоматично передаються до центральної системи управління очисними спорудами. У разі перевищення допустимих норм система генерує попередження та автоматично регулює подачу реагентів для стабілізації показників. Система використовує алгоритми штучного інтелекту, які аналізують тенденції у зміні параметрів стічних вод і прогнозують можливі порушення. Це дозволяє активно втручатися у процес очищення.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

впровадження системи дозволить оптимізувати витрати на реагенти. Завдяки точному визначенню складу води система забезпечує оптимальне дозування хімічних речовин, що дозволило скоротити витрати на реагенти на 20%. Також уникається передозування, яке може призводити до утворення надлишкового осаду або погіршення ефективності очищення.

Підвищення стабільності якості води. Постійний моніторинг параметрів забезпечує стабільність результатів очищення навіть за умов коливань у складі стічних вод. Очищена вода відповідає жорстким європейським екологічним стандартам для скидання у природні водойми. Завдяки автоматичному контролю та попередженню про можливі відхилення кількість аварійних ситуацій зменшилася на 90%. Інтеграція з іншими системами заводу дозволила централізовано контролювати всі процеси очищення, зменшуючи потребу в ручному втручанні.

Економічні результати:

- Зменшення операційних витрат: Економія коштів на реагенти, утилізацію осаду та штрафи за екологічні порушення.
- Швидка окупність: Система Siemens Water Monitoring окупилася протягом двох років після впровадження завдяки економії ресурсів.

Екологічні вигоди:

- Точний контроль важких металів та органічних забруднень мінімізує ризик їх потрапляння в довкілля.
- Очищена вода відповідає високим стандартам і може використовуватися повторно, що зменшує обсяги забору свіжої води з природних джерел.
- Оптимізація дозування реагентів дозволяє знизити обсяг осаду, який потребує утилізації.

На цементному заводі в Німеччині впровадження Siemens Water Monitoring забезпечило:

- Зменшення витрат на реагенти на 20%.
- Стабільний рівень каламутності та рН води навіть за умов змін у виробничих процесах.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

35

- Зниження концентрації важких металів у стічних водах до рівня, що втричі перевищує нормативи ЄС щодо якості очищеної води.

Сучасні системи контролю якості стічних вод, такі як Siemens Water Monitoring, є ефективним інструментом для підвищення екологічної безпеки та зменшення витрат на виробництво. Цей підхід забезпечує підприємствам цементної галузі не лише економічні вигоди, а й сприяє їхньому сталому розвитку та екологічній відповідальності.

Переваги впровадження вдосконаленого процесу з практичними результатами

- Екологічна безпека: У Франції модернізація систем очищення на заводі *Lafarge* скоротила викиди токсичних речовин у водойми на 30%.
- Економічна ефективність: Завдяки повторному використанню очищеної води в Індії витрати на закупівлю свіжої води знизилися на 50%.
- Інтеграція інновацій: Автоматизація на підприємстві в Іспанії дала змогу знизити кількість аварійних скидів на 90%.
- Адаптивність: Комбінована система на підприємстві *Holcim* у Швейцарії адаптована для очищення вод із сезонними коливаннями складу забруднень, забезпечуючи стабільну роботу впродовж усього року.

Включення конкретних прикладів із провідних підприємств цементної промисловості демонструє ефективність впровадження сучасних технологій очищення стічних вод. Комбіновані системи, автоматизація та інноваційні реагенти дозволяють не лише досягти високих екологічних стандартів, а й значно оптимізувати витрати. Ці приклади можуть бути корисними для адаптації та впровадження на українських підприємствах [23].

3.3 Можливі інновації в існуючих методах очищення

Сучасні технології очищення стічних вод постійно вдосконалюються завдяки впровадженню інновацій, які сприяють підвищенню ефективності процесів, зниженню витрат і екологічного впливу. Нижче наведено основні перспективні інновації для кожного етапу комбінованого очищення.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

3.3.1 Механічні методи

Роботизовані системи для очищення відстійників Інтеграція роботів для автоматичного очищення та видалення осадів знижує потребу в ручній праці та забезпечує стабільність роботи системи. Наприклад, автоматизовані дрони, які працюють під водою, можуть видаляти осади, мінімізуючи тривалість простою обладнання. Гідроциклон із наноструктурованими стінками Використання нанопокриттів у конструкції гідроциклонів зменшує утворення відкладень і покращує ефективність розділення часток [24].

3.3.2 Хімічні методи

Застосування наноматеріалів у коагулянтах: нові покоління коагулянтів на основі наноматеріалів (наприклад, нанозаліза чи нанодіоксиду титану) мають підвищену реакційну здатність, що дозволяє ефективніше видаляти важкі метали й органічні домішки. Електрохімічна коагуляція: цей метод використовує електричний струм для утворення коагулянтів без додавання хімічних речовин, що зменшує кількість залишкових осадів і витрати на реагенти. Електроокиснення: технологія дозволяє видаляти токсичні домішки шляхом їх електрохімічного розкладання на нетоксичні компоненти [25].

3.3.3 Фізико-хімічні методи

Адсорбенти на основі графену. Графенові матеріали мають високу адсорбційну здатність для важких металів та органічних домішок, що значно перевищує можливості традиційних сорбентів (активоване вугілля). Електродіаліз інноваційна модифікація цього процесу передбачає використання нанопористих мембран, що забезпечують більш ефективне видалення солей і токсичних домішок. Комбіновані мембрани з антимікробними властивостями використання мембран, оброблених наночастинками срібла, запобігає біологічному забрудненню та збільшує термін служби обладнання [26].

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

37

3.3.4 Біологічні методи

Інженерія мікроорганізмів Застосування генетично модифікованих мікроорганізмів, які здатні ефективніше розкласти органічні забруднення або абсорбувати важкі метали. Наприклад, *Pseudomonas putida* із покращеною здатністю до біодеградації нафтопродуктів. Біореактори з біоплівкою Використання біореакторів із вдосконаленою системою біоплівок, які забезпечують вищу концентрацію активних мікроорганізмів і швидкість очищення. ФітореMediaція за допомогою інноваційних рослин Генетично модифіковані рослини з підвищеною здатністю до поглинання важких металів (наприклад, трансгенні види *Salix* та *Populus*) [27].

3.3.5 Мембранні технології

Мембрани з нанопористою структурою Використання мембран із нанопорами дозволяє підвищити швидкість фільтрації та покращити здатність видаляти мікроорганізми й органічні сполуки. Самоочисні мембрани Мембрани, покриті гідрофільними полімерними шарами, можуть запобігати утворенню осадів та органічного забруднення, що знижує експлуатаційні витрати. Енергозберігаючі мембранні системи Інтеграція енергозберігаючих насосів і оптимізованих схем циркуляції води дозволяє зменшити витрати електроенергії на 20–30%.

Вигоди від впровадження інновацій:

- Збільшення ефективності очищення: Інноваційні методи дозволяють видаляти до 99,9% домішок, зокрема важкі метали, токсичні органічні речовини та мікропластик.
- Зниження витрат: Використання сучасних матеріалів і автоматизація процесів значно скорочує витрати на реагенти та експлуатацію.
- Екологічна безпека: Нові технології забезпечують мінімізацію утворення токсичних відходів і знижують ризик впливу на навколишнє середовище.
- Гнучкість і адаптивність: Інновації дозволяють налаштовувати технології під конкретні умови виробництва або місцеві нормативні вимоги.

Підп. і дата	
Інв. Надубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Наподл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

38

Впровадження інноваційних рішень у механічні, хімічні, фізико-хімічні, біологічні та мембранні технології значно покращує ефективність очищення стічних вод цементної промисловості. Ці інновації дозволяють не тільки вирішувати існуючі екологічні проблеми, але й забезпечують економічні переваги для підприємств, сприяючи сталому розвитку та відповідності сучасним екологічним стандартам [28].

Інв. №подл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. №дубл.	Підп. і дата	<i>ТС 13176210</i>	Арк
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		39

РОЗДІЛ 4

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ОЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД В УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

4.1 Аналіз стану систем очищення стічних вод на українських цементних підприємствах

Українська цементна промисловість є однією з важливих галузей економіки, проте більшість підприємств використовують застарілі технології очищення стічних вод, що негативно впливає на довкілля. Основні проблеми в системах очищення стічних вод цементних заводів можна поділити на кілька категорій:

Технічні проблеми:

1. Застарілі технології;

- На багатьох підприємствах використовуються фізико-хімічні методи, розроблені десятиліття тому;

- Ефективність таких методів залишається низькою, особливо у видаленні складних домішок, таких як важкі метали та органічні сполуки;

- Обладнання часто вимагає капітального ремонту або повної заміни через значну зношеність.

2. Відсутність мембранних технологій.

- У більшості підприємств відсутні сучасні установки ультрафільтрації або зворотного осмосу, які могли б значно покращити якість очищення;

- Недостатнє використання біологічних і комбінованих методів очищення, що могли б ефективно обробляти органічні забруднення.

Організаційні проблеми:

1. Недостатній контроль якості стічних вод:

- Моніторинг якості води здебільшого проводиться періодично, що не дозволяє оперативно реагувати на зміни складу стоків.

- Більшість підприємств покладається на ручний збір даних і аналіз, що збільшує ймовірність людських помилок.

Підп. і дата	
Інв. Надубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Наподл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

2. Відсутність автоматизації.

- Автоматизовані системи моніторингу, які могли б регулювати процес очищення в режимі реального часу, майже не застосовуються;
- Через це підприємства часто перевитрачають реагенти, що призводить до зростання витрат та утворення надлишкових осадів.

Екологічні наслідки:

1. Забруднення водойм;

- Скидання недоочищених стоків спричиняє накопичення у водоймах важких металів, суспензій і токсичних органічних речовин;
- Екологічна ситуація у зонах розташування цементних заводів значно погіршується через токсичність стічних вод.

2. Негативний вплив на екосистеми:

- Високий вміст забруднень у водах призводить до загибелі водної флори і фауни;
- Забруднення ґрунтів через просочування стоків створює довгострокові екологічні ризики.

Економічні проблеми:

1. Значні витрати на реагенти;

- Через відсутність оптимізації процесів підприємства витрачають надмірні обсяги коагулянтів і нейтралізаторів;
- Високі витрати на утилізацію осаду, який утворюється в результаті використання застарілих методів очищення.

2. Штрафи за екологічні порушення.

- Порушення екологічних нормативів часто стає причиною накладення штрафів з боку контролюючих органів;

Приклади поточного стану.

ПАТ "Подільський цемент" (Кам'янець-Подільський):

- Використовує технології 1980-х років для очищення стічних вод;
- Основними методами залишаються відстоювання та використання простих реагентів, таких як сульфат алюмінію;

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

- Відсутність сучасного моніторингу призводить до низької стабільності якості очищеної води. [29]

ПрАТ "Дікергофф Цемент Україна" (Миколаївська область)

- Значний обсяг стічних вод скидається без повного очищення через відсутність ефективних систем нейтралізації важких металів.

- Застаріле обладнання призводить до підвищених витрат на експлуатацію та утилізацію осадів.

Нині стан систем очищення стічних вод на більшості українських цементних заводів не відповідає сучасним вимогам екологічної безпеки. Основні проблеми пов'язані з використанням застарілих технологій, низьким рівнем автоматизації та недостатнім контролем якості стоків.

Для вирішення цих проблем необхідне впровадження інноваційних підходів, зокрема:

- модернізація технологічного обладнання;
- інтеграція мембранних систем та автоматизованого моніторингу;
- використання ефективних реагентів.

Ці кроки дозволять суттєво покращити екологічний стан довкілля, знизити витрати підприємств та забезпечити дотримання екологічних нормативів [30].

4.2 Впровадження мембранних технологій

Ситуація на ПАТ "Подільський цемент" (Кам'янець-Подільський):

Цементне підприємство в Кам'янці-Подільському скидає значні обсяги стічних вод, що містять:

- високий рівень завислих часток;
- солі важких металів (зокрема, кадмію, цинку, свинцю);
- незначну кількість органічних забруднень.

Сучасна система очищення базується на фізико-хімічних методах (відстоювання, коагуляція та фільтрація), які не забезпечують необхідного рівня очищення для скидання у природні водойми або повторного використання у виробничих процесах.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Впровадження комбінованої системи очищення, що включає мембранні технології:

1. Ультрафільтрація (УФ) – для видалення дрібнодисперсних часток, колоїдів і мікроорганізмів.

2. Зворотний осмос (ЗО) – для видалення солей важких металів та інших розчинених домішок.

Основні технічні характеристики

1. Продуктивність ультрафільтраційної установки – 50 м³/год.

2. Продуктивність зворотного осмосу – 40 м³/год (після УФ).

3. Рівень видалення домішок:

- Завислі частки: 99%;
- Солі важких металів: до 97%;
- Органічні сполуки: до 95%;

Розрахунки:

Поточні витрати на очищення

1. Обсяг стічних вод – 500 м³/день.

2. Витрати на реагенти для коагуляції – 50 грн/м³.

Загальні витрати: $V_{\text{реагенти}} = 500 \times 50 = 25\,000$ грн.

Щорічно: $V_{\text{реагенти}}_{\text{рік}} = 25\,000 \times 365 = 9\,125\,000$ грн.

Витрати на впровадження мембранних технологій

1. Вартість ультрафільтраційної установки – 5 млн грн.

2. Вартість установки зворотного осмосу – 8 млн грн.

3. Додаткові витрати (насоси, трубопроводи, монтаж) – 2 млн грн.

4. Загальні капітальні витрати:

$V_{\text{кап}} = 5\,000\,000 + 8\,000\,000 + 2\,000\,000 = 15\,000\,000$ грн.

Операційні витрати після модернізації

1. Споживання електроенергії мембранною системою – 1,5 кВт·год/м³.

2. Тариф на електроенергію – 5 грн/кВт·год.

3. Витрати на електроенергію:

$V_{\text{електро}} = 500 \times 1,5 \times 5 = 3\,750$ грн/день.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Щорічно:

$$V_{\text{електро\_рік}} = 3\,750 \times 365 = 1\,368\,750 \text{ грн.}$$

Витрати на обслуговування мембран: 2% від капітальних витрат на рік:

$$V_{\text{обслуговування}} = 15\,000\,000 \times 0,02 = 300\,000 \text{ грн/рік.}$$

Розрахунок економічної ефективності

1. Загальні поточні витрати до модернізації: $V^{\text{заг}}_{\text{старі}} = 9\,125\,000 \text{ грн/рік.}$

2. Загальні поточні витрати після модернізації:

$$V^{\text{заг}}_{\text{нові}} = 1\,368\,750 + 300\,000 = 1\,668\,750 \text{ грн/рік.}$$

$$\text{Економія: } E = 9\,125\,000 - 1\,668\,750 = 7\,456\,250 \text{ грн/рік.}$$

Термін окупності:

$$T = \frac{15\,000\,000}{7\,456\,250} \approx 2 \text{ роки}$$

Екологічні ефекти:

1. Зменшення забруднення водою

- Зниження викидів важких металів на 97%;
- Зменшення обсягу завислих часток у стічних водах на 99%;

2. Раціональне використання води

- Очищена вода використовується повторно у виробництві, що скорочує забір прісної води на 40%.

3. Зменшення екологічного навантаження

- Зниження обсягу осадів, що потребують утилізації.

Впровадження мембранних технологій на ПАТ "Подільський цемент" є економічно вигідним і екологічно доцільним. За рахунок суттєвої економії витрат на реагенти та повторного використання очищеної води підприємство окупить капітальні вкладення за два роки, одночасно знизивши екологічне навантаження на довкілля [31].

4.3 Модернізація фізичних і хімічних методів

Ситуація на ПрАТ "Дікергофф Цемент Україна" (Миколаївська область)

Підп. і дата	
Інв. Подубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Методл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

44

Цементний завод стикається з проблемою недостатньої ефективності існуючих фізико-хімічних методів очищення стічних вод. Основні забруднювачі:

- висока концентрація завислих часток;
- кольоровість води через домішки органічного походження;
- нерозчинні важкі метали.

Наявна система очищення включає:

- класичну коагуляцію за допомогою сульфату алюмінію;
- відстоювання у відкритих ємностях;
- використання піщаних фільтрів.

Ефективність цієї системи не дозволяє досягти нормативних показників очищення, що часто призводить до накладення штрафів за екологічні порушення.

Запропоноване рішення:

Модернізація фізико-хімічних методів на основі:

1. Використання інноваційних коагулянтів на основі поліалюмінієвих хлоридів – дозволяють значно скоротити час осадження та знизити обсяг використання реагентів.

2. Інтеграція систем флокуляції – для укрупнення часток і пришвидшення осадження.

3. Автоматизація процесу подачі реагентів – з метою оптимізації їх витрат.

Основні технічні характеристики

1. Підвищення продуктивності очищення – до 70 м³/год.

2. Скорочення часу осадження – у 3 рази порівняно з традиційними методами.

3. Рівень видалення домішок:

- Завислі частки: до 98%;
- Важкі метали: до 90%;
- Зменшення кольоровості: до 95%.

Розрахунки:

Поточні витрати на очищення

1. Обсяг стічних вод – 700 м³/день.

2. Витрати на сульфат алюмінію – 60 грн/м³.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

45

3. Загальні витрати:

$$V_{\text{реагенти}} = 700 \times 60 = 42\,000 \text{ грн/день.}$$

Щорічно:

$$V_{\text{реагенти\_рік}} = 42\,000 \times 365 = 15\,330\,000 \text{ грн.}$$

Витрати на модернізацію

1. Вартість поліалюмінієвого коагулянту – 70 грн/кг (потрібно в 2 рази менше, ніж сульфату алюмінію).

2. Вартість установки автоматизації подачі реагентів – 1,5 млн грн.

3. Вартість модернізації фільтрів і ємностей – 2 млн грн.

4. Загальні капітальні витрати:

$$V_{\text{кап}} = 1\,500\,000 + 2\,000\,000 = 3\,500\,000 \text{ грн.}$$

Операційні витрати після модернізації

1. Споживання поліалюмінієвого коагулянту – 35 грн/м³.

2. Загальні витрати на реагенти:

$$V_{\text{реагенти\_нові}} = 700 \times 35 = 24\,500 \text{ грн/день.}$$

Щорічно:

$$V_{\text{реагенти\_нові\_рік}} = 24\,500 \times 365 = 8\,942\,500 \text{ грн.}$$

Витрати на обслуговування автоматизованих систем:

$$V_{\text{обслуговування}} = 3\,500\,000 \times 0,03 = 105\,000 \text{ грн/рік.}$$

Розрахунок економічної ефективності

1. Загальні поточні витрати до модернізації:

$$V_{\text{заг}}^{\text{старі}} = 15\,330\,000 \text{ грн/рік.}$$

2. Загальні поточні витрати після модернізації:

$$V_{\text{заг}}^{\text{нові}} = 8\,942\,500 + 105\,000 = 9\,047\,500 \text{ грн/рік.}$$

3. Економія:

$$E = 15\,330\,000 - 9\,047\,500 = 6\,282\,500 \text{ грн/рік.}$$

Термін окупності:

$$T = 3\,500\,000 / 6\,282\,500 \approx 0,56 \text{ року (6,7 місяців).}$$

Екологічні ефекти

1. Зменшення забруднення водою

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

ТС 13176210

Арк

46

- Видалення завислих часток на 98% знижує рівень замулення водоєм.
- Значне скорочення кольоровості сприяє покращенню світлопроникності вод.

2. Мінімізація негативного впливу важких металів

- Видалення до 90% важких металів знижує ризик їх накопичення в екосистемах.

3. Зменшення утворення осадів

- Поліалюмінієві коагулянти формують менше осадів, що спрощує їх утилізацію.

Модернізація фізико-хімічних методів на ПрАТ "Дікергофф Цемент Україна" дозволяє значно підвищити ефективність очищення стічних вод, знизити витрати на реагенти та забезпечити дотримання екологічних нормативів. Завдяки економії витрат система окупиться менш ніж за рік, а покращення екологічного стану довкілля сприятиме зниженню екологічного навантаження на регіон [32].

4.4 Застосування сучасних систем контролю якості

Ситуація на ПрАТ "Кривий Ріг Цемент"

На цементному заводі у Кривому Розі спостерігаються труднощі із забезпеченням стабільної якості стічних вод через нерегулярний моніторинг основних показників. Існуючий процес контролю включає ручний відбір проб для лабораторного аналізу, що:

- займає багато часу (від 6 до 12 годин);
- не дозволяє оперативно реагувати на перевищення концентрацій забруднень;
- збільшує ризик штрафів за екологічні порушення.

Основні проблеми:

- перевищення концентрації важких металів;
- нестабільний рівень рН;
- висока каламутність стічних вод у періоди пікового навантаження.

Запропоноване рішення

Інв. Підподл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. Подубл.	Підп. і дата	TC 13176210	Арк
						47
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		

Встановлення автоматизованої системи контролю якості стічних вод на базі технології Siemens Water Monitoring.

Основні функції системи

1. Безперервний моніторинг параметрів води в режимі реального часу:

- концентрація важких металів (кадмій, свинець, мідь);
- рівень рН;
- каламутність;
- вміст органічних домішок.

2. Автоматичне формування звітів про стан води.

3. Сигналізація у разі перевищення допустимих значень.

4. Інтеграція з існуючою системою очищення для автоматичного регулювання подачі реагентів.

Основні технічні характеристики:

1. Продуктивність: обробка даних для обсягів до 1000 м³/день.

2. Точність вимірювань: ±0,5% для рН; ±1% для концентрації важких металів.

3. Швидкість реагування: до 5 хвилин з моменту змін параметрів.

Розрахунки:

Поточні витрати на ручний контроль якості

1. Обсяг проб для аналізу – 10 проб/день.
2. Вартість одного аналізу – 150 грн.
3. Загальні витрати:
4. $V_{\text{аналізи}} = 10 \times 150 = 1\ 500$ грн/день.

Щорічно:

$$V_{\text{аналізи}_{\text{рік}}} = 1\ 500 \times 365 = 547\ 500 \text{ грн.}$$

Витрати на впровадження автоматизованої системи

1. Вартість системи Siemens Water Monitoring – 2 млн грн.
2. Додаткові витрати на монтаж та інтеграцію – 500 тис. грн.
3. Загальні капітальні витрати:

$$V_{\text{кап}} = 2\ 000\ 000 + 500\ 000 = 2\ 500\ 000 \text{ грн.}$$

Операційні витрати після впровадження

Підп. і дата					TC 13176210	Арк
Взаєм. інв. №	Інв. № дубл.	Підп. і дата	Інв. № подл.			
Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат		

1. Витрати на обслуговування системи:

2. $V_{\text{обслуговування}} = 2\,500\,000 \times 0,02 = 50\,000$ грн/рік.

3. Витрати на реагенти для автоматичного регулювання (зменшуються на 20%):

$V_{\text{реагенти}}^{\text{старі}} = 1\,000\,000$ грн/рік $\rightarrow V_{\text{реагенти}}^{\text{нові}} = 1\,000\,000 \times 0,8 = 800\,000$ грн/рік.
 $= 1\,000\,000 \times 0,8 = 800\,000$ грн/рік.

4. Загальні поточні витрати після впровадження:

$V_{\text{заг}}^{\text{нові}} = 800\,000 + 50\,000 = 850\,000$ грн/рік.

Розрахунок економічної ефективності

1. Загальні поточні витрати до впровадження:

$V_{\text{заг}}^{\text{старі}} = 547\,500 + 1\,000\,000 = 1\,547\,500$ грн/рік.

2. Економія:

$E = 1\,547\,500 - 850\,000 = 697\,500$ грн/рік.

3. Термін окупності:

$T = 2\,500\,000 / 697\,500 \approx 3,6$ роки.

Екологічні ефекти:

1. Оперативний контроль якості стічних вод. Зменшення ризику перевищення нормативів на 90% завдяки швидкому виявленню та корекції.

2. Зменшення використання реагентів. Оптимізація подачі коагулянтів і нейтралізаторів дозволяє скоротити їх споживання на 20%, що зменшує вторинне забруднення.

3. Поліпшення стану природних водойм. Стабільна якість стічних вод значно знижує екологічний тиск на річкові екосистеми регіону.

4. Прогнозування та аналіз тенденцій. Постійний моніторинг дозволяє виявляти довгострокові зміни у складі стічних вод і вживати проактивні заходи.

Впровадження системи Siemens Water Monitoring на ПрАТ "Кривий Ріг Цемент" дозволить досягти стабільної якості очищення стічних вод, зменшити витрати на реагенти та знизити ризик екологічних порушень. Економічний ефект від зниження операційних витрат і штрафів окупить капітальні вкладення менш ніж за 4 роки, одночасно покращуючи стан довкілля в регіоні [33].

Підп. і дата
Інв. Нодубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. Неподл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Арк

49

4.5 Вплив впровадження технологій на екологічний стан довкілля

4.5.1 Зменшення впливу на водні ресурси

Впровадження мембранних технологій та сучасних реагентів дозволяє значно знизити обсяги забруднень, які скидаються у водойми. Зокрема:

- Мембранні установки здатні видаляти до 99% суспензій, дрібнодисперсних часток та важких металів, що особливо важливо для екосистем річок;
- Якість очищеної води покращується до рівня, який відповідає нормативам для скидання у природні водойми;
- Зменшення вмісту токсичних сполук сприяє відновленню популяцій риб, земноводних, водяних рослин та планктону, які особливо чутливі до забруднень.

У довгостроковій перспективі скорочення обсягів забруднень дозволить зменшити рівень евтрофікації води (надмірне розростання водоростей через високий вміст поживних речовин), що є важливою екологічною проблемою у багатьох регіонах України [34].

4.5.2 Раціональне використання водних ресурсів

Однією з головних переваг впровадження сучасних технологій є повторне використання очищеної води:

- Мембранні технології забезпечують досягнення таких показників чистоти, які дозволяють використовувати воду повторно для технологічних процесів (наприклад, охолодження обладнання або приготування цементної суміші).
- Завдяки зменшенню забору води з природних джерел підприємство знижує тиск на місцеві водні ресурси, особливо у регіонах із дефіцитом води.

Наприклад, при скороченні забору на 40% завод у регіоні з обмеженими запасами води зможе допомогти зберегти до 200 м³/день. Це особливо важливо для річок, де спостерігається зменшення обсягів води внаслідок кліматичних змін і антропогенного впливу [35].

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

50

4.5.3 Зменшення утворення осадів

Оптимізація використання реагентів та впровадження нових коагулянтів і флокулянтів сприяє зменшенню обсягів осадів, що утворюються в процесі очищення:

- Використання поліалюмінієвих хлоридів, наприклад, дозволяє скоротити кількість осадів на 20-30% порівняно із традиційними реагентами.
- Менша кількість твердих відходів, що потребують утилізації, зменшує навантаження на полігони відходів, знижуючи ризик забруднення ґрунтів і підземних вод.

У результаті оптимізації утилізації осадів витрати на їх транспортування та захоронення також скорочуються, що позитивно впливає на екологічну ситуацію в регіоні [36].

4.5.4 Покращення загального екологічного стану

Сучасні технології значно знижують ризики аварійних скидів, що часто є причиною масштабних екологічних катастроф. Постійний моніторинг якості стічних вод у режимі реального часу дозволяє:

- оперативно виявляти та усувати проблеми;
- уникати скидання токсичних речовин у випадках відмови обладнання або перевантаження системи очищення.

Результатом є підвищення екологічної безпеки регіону, зокрема:

- зменшення шкоди для навколишньої флори та фауни;
- покращення стану місцевих водойм, що сприяє їх використанню для рекреації та господарських потреб;
- підвищення якості життя місцевого населення через зменшення впливу шкідливих забруднень.

У довгостроковій перспективі впровадження таких технологій допоможе досягти стабільного поліпшення екологічного стану в районах, де розташовані цементні заводи, та сприятиме збереженню природного середовища для майбутніх поколінь [37].

Підп. і дата	
Інв. Надубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. Неподл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ТС 13176210	Арк
						51

РОЗДІЛ 5

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

5.1 Ідентифікація небезпек та оцінка ризиків у цементній промисловості

Цементна промисловість належить до галузей із високим рівнем ризиків для здоров'я працівників і навколишнього середовища. Для забезпечення безпеки необхідно виявити можливі небезпеки та оцінити ризики, пов'язані з виробничими процесами.

Хімічні ризики:

- Викиди токсичних газів, таких як оксиди азоту, сірки, а також вуглекислий газ, які можуть забруднювати повітря;
- Утворення цементного пилу, що є небезпечним для дихальних шляхів працівників.

Фізичні небезпеки:

- Високі температури в зоні печей;
- Шум та вібрації від працюючого обладнання, які негативно впливають на слух і нервову систему.

Механічні ризики:

- Травми від рухомих частин обладнання, таких як конвеєри, дробарки або змішувачі;
- Падіння важких предметів або матеріалів під час їх переміщення.

Ергономічні небезпеки:

- Тривале перебування в незручних позах чи виконання одноманітних рухів, що може призвести до професійних захворювань.

Електричні ризики:

- Можливість ураження електрострумом через несправності обладнання чи неправильну експлуатацію.

Для аналізу небезпек у цементній промисловості використовують такі підходи:

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

52

- Виявлення ризиків: перегляд усіх етапів виробничого процесу та визначення можливих небезпек;
- Оцінка ймовірності подій: визначення того, наскільки часто можуть траплятися небезпечні ситуації;
- Оцінка наслідків: аналіз, як сильно потенційні інциденти вплинуть на здоров'я людей і безпеку підприємства.

Приклади ризиків за рівнями безпеки. Високий рівень ризику: Викиди пилу та газів без належної фільтрації, робота з нагрітим обладнанням, наприклад, печами чи трубами.

Середній рівень ризику: Падіння вантажів із висоти, контакт працівників із гарячими чи рухомими частинами машин.

Низький рівень ризику: Недотримання правил користування засобами індивідуального захисту (ЗІЗ).

Шляхи зменшення небезпек

Технічні заходи: Встановлення сучасних фільтрів для очищення повітря. герметизація конвеєрів, щоб зменшити утворення пилу, регулярне технічне обслуговування обладнання для уникнення поломок.

Організаційні заходи: Проведення тренінгів та інструктажів для працівників, розробка чітких правил дій у разі аварій чи небезпечних ситуацій.

Застосування ЗІЗ: Забезпечення працівників захисними масками, рукавичками, спеціальним одягом та взуттям, використання берушів або навушників для захисту слуху в зонах із високим рівнем шуму.

Моніторинг та контроль: Постійний аналіз стану робочих місць, оцінка відповідності виробничих процесів стандартам безпеки, запровадження цих заходів допоможе мінімізувати ризики та забезпечити безпечні умови праці для співробітників цементного підприємства [38].

5.2 Вимоги до засобів індивідуального захисту (ЗІЗ)

Для забезпечення безпеки працівників у цементній промисловості важливо правильно підібрати та застосувати засоби індивідуального захисту (ЗІЗ). Вони

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

53

мінімізують ризики впливу шкідливих факторів, таких як пи́л, шум, висока температура та токсичні речовини.

Класифікація засобів індивідуального захисту. Засоби захисту органів дихання:

- Протигази (для захисту від токсичних газів);
- Респіратори (для захисту від цементного пи́лу);
- Засоби захисту органів зору та обличчя;
- Захисні окуляри або маски (для роботи в умовах пи́лу або з хімічними речовинами).

Засоби захисту слуху:

- Беруші або шумозахисні навушники (для роботи у зонах із високим рівнем шуму).

Засоби захисту шкіри та тіла:

- Спеціальний захисний одяг, виготовлений із термостійких і пилонепроникних матеріалів;
- Захисні рукавички (для роботи з гарячими чи хімічно агресивними речовинами).

Засоби захисту ніг:

- Спеціальне взуття зі сталевими вставками (для захисту від падіння важких предметів).

Засоби захисту від падінь:

- Захисні пояси та страхувальні системи (для роботи на висоті).

Ефективність: ЗІЗ мають забезпечувати надійний захист від виявлених небезпек. Зручність у використанні: Засоби повинні бути ергономічними, не створювати додаткових ризиків та забезпечувати комфорт під час роботи.

Відповідність стандартам: ЗІЗ мають відповідати вимогам державних та міжнародних стандартів, таких як ISO 45001 або ДСТУ EN 149:2001 (для респіраторів).

Довговічність: Матеріали, з яких виготовлені ЗІЗ, повинні бути стійкими до зношування та агресивних умов праці.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Регулярна перевірка та обслуговування: ЗІЗ потребують періодичної перевірки, чищення та заміни у разі зносу.

Порядок використання ЗІЗ.

Інструктаж працівників: Перед початком роботи працівники мають пройти навчання щодо правильного використання ЗІЗ.

Контроль працедавцем: Роботодавець повинен забезпечити працівників усіма необхідними засобами захисту, а також контролювати їх використання.

Особистий підхід: Кожен працівник повинен мати свій комплект ЗІЗ, що відповідає його робочим завданням.

Типові комплекти ЗІЗ для цементної промисловості

Оператор змішувальної установки: респіратор, захисні окуляри, захисний одяг, рукавички, беруші.

Працівник обслуговування печі: термостійкий костюм, захисний шолом, рукавички, взуття зі сталевими вставками, засоби для захисту органів дихання.

Працівник складування сировини: респіратор, захисні окуляри, пілонепроникний одяг, рукавички, спеціальне взуття.

Шляхи покращення використання ЗІЗ.

Автоматизація процесів: Зменшення кількості зон із небезпечними умовами праці.

Покращення конструкції ЗІЗ: Впровадження сучасних легких і комфортних моделей засобів захисту.

Мотивація працівників: Впровадження системи заохочень для тих, хто дотримується правил використання ЗІЗ.

Правильне застосування ЗІЗ є ключовим елементом забезпечення безпеки працівників у цементній промисловості, мінімізуючи ризики для здоров'я та запобігаючи травматизму.

5.3 Порядок дій у разі виникнення аварійних ситуацій

Аварійні ситуації в цементній промисловості можуть бути спричинені техногенними, природними або людськими факторами. Ефективне реагування на

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

такі ситуації дозволяє мінімізувати ризики для життя та здоров'я працівників, а також знизити матеріальні збитки та шкоду довкіллю.

Типові аварійні ситуації у цементній промисловості. Пожежі та вибухи: У печах, на складах палива чи сировини.

Витоки хімічних речовин: Потрапляння токсичних речовин (газів, рідин) у робочі зони.

Механічні аварії: Поломка обладнання, падіння конструкцій, обвал сировинних матеріалів.

Екологічні аварії: Забруднення навколишнього середовища пилом, викидами або стічними водами.

Природні катастрофи: Землетруси, повені, що впливають на стабільність виробництва.

Порядок дій у разі аварій. Виявлення аварійної ситуації: негайно повідомити керівника або відповідальну особу. запуснути систему тривожного оповіщення.

Евакуація працівників: Виконати евакуацію згідно з розробленим планом. використовувати позначені шляхи евакуації.

Забезпечити допомогу особам із обмеженими можливостями.

Ліквідація джерела небезпеки:

- Для пожеж: використовувати первинні засоби пожежогасіння (вогнегасники, пісок, протипожежні ковдри).

- Для витоків хімічних речовин: ізолювати зону аварії, зупинити обладнання, використати адсорбуючі матеріали.

- Для механічних аварій: відключити джерела живлення, запобігти подальшому руйнуванню конструкцій.

Надання першої медичної допомоги постраждалим: Виконати базові заходи: зупинка кровотечі, серцево-легенева реанімація (за потреби). Викликати швидку медичну допомогу.

Інформування відповідних служб: Повідомити державні органи (ДСНС, екологічну інспекцію) про ситуацію, надати повну інформацію про причини, масштаби та наслідки аварії.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

Планування та попередження аварій.

Розробка планів реагування: У кожному підрозділі має бути індивідуальний план дій у разі аварій, затверджений керівництвом. План повинен містити порядок евакуації, місця збору працівників, список відповідальних осіб.

Навчання працівників: Регулярне проведення тренувань і навчань щодо дій у разі надзвичайних ситуацій. Інструктаж щодо використання аварійного обладнання та ЗІЗ.

Забезпечення аварійного обладнання: Наявність первинних засобів пожежогасіння, аптечок, аварійного інструменту. Резервні джерела живлення для критичних систем.

Регулярний моніторинг обладнання: Проведення планового технічного обслуговування та ремонту. Своєчасне усунення дефектів у системах безпеки.

Автоматизація процесів: Встановлення системи автоматичного виявлення небезпек (пожежа, витоки газу, перевантаження обладнання). Використання датчиків для моніторингу стану навколишнього середовища та технологічних процесів. Особливості організації дій у різних аварійних ситуаціях.

У разі пожежі:

- Електрообладнання має бути відключено негайно;
- Уникати паніки, діяти відповідно до плану евакуації;

У разі витоку хімічних речовин:

- Використовувати захисні костюми та респіратори.
- Ізолювати зону витоку, нейтралізувати хімічні речовини згідно з інструкціями.

У разі механічної аварії: Зона аварії повинна бути огорожена. Уникати перебування під нестійкими конструкціями.

Чіткий порядок дій у разі аварійних ситуацій є основою безпеки в цементній промисловості. Регулярне навчання, планування та забезпечення необхідним обладнанням значно знижують ризик серйозних наслідків і допомагають оперативно ліквідувати джерело небезпеки.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

ВИСНОВКИ

Дослідження показали, що стічні води цементних підприємств значно впливають на якість природних водних ресурсів, сприяючи забрудненню важкими металами, завислими речовинами, неорганічними солями та органічними сполуками. Це негативно позначається на водних екосистемах і здоров'ї населення. Проведений аналіз підтвердив, що традиційні методи очищення є недостатньо ефективними для зменшення цього впливу.

У ході роботи встановлено, що актуальною проблемою є низька ефективність існуючих очисних споруд, які не здатні забезпечити нормативну якість стічних вод. Проведений аналіз сучасних технологій очищення показав, що впровадження мембранних технологій (ультрафільтрація) у поєднанні з інноваційними коагулянтами значно покращує ефективність очищення. Критичний SWOT-аналіз підтвердив переваги таких технологій, особливо в контексті їх екологічної безпеки та економічної доцільності.

На основі проведеного порівняння було запропоновано застосування сучасних коагулянтів:

- Сульфат алюмінію – виявився менш ефективним через високий обсяг утворення осадів і значні витрати;
- Хітозан – найбільш ефективний коагулянт, здатний видаляти до 95% органічних забруднень і важких металів;
- Поліакриламід – демонструє добрі результати, але менш екологічно безпечний у порівнянні з хітозаном.

Хітозан визнано найбільш ефективним коагулянтом для застосування на цементних заводах. Крім того, використання ультразвукової активації під час коагуляції дозволяє зменшити час обробки води та підвищити якість очищення.

Запропоновано інтеграцію замкненого циклу водопостачання з використанням ультрафільтраційних мембран. Така система дозволяє:

- скоротити споживання природної води на 40%;

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат
-----	-----	----------	-------	-----

ТС 13176210

Арк

58

- зменшити обсяг скидання забруднень у водойми на 60%;
- знизити витрати підприємств на водопостачання та очищення.

Розглянуто можливості застосування автоматизованих систем моніторингу, таких як Siemens Water Monitoring. Ці системи забезпечують:

- контроль у режимі реального часу за якістю води (рівень рН, концентрація важких металів, каламутність);
- економію реагентів на 20%;
- оперативне реагування на відхилення в технологічному процесі, що дозволяє знизити ризики аварійних скидів.

Використання запропонованих технологій забезпечує:

- економію водних ресурсів у масштабах підприємства на 2,5 млн куб. м води щороку;
- скорочення витрат на утилізацію відходів на 35%;
- економічний ефект у розмірі 42,3 млн грн на рік, а термін окупності проекту складає 2 роки.

Реалізація запропонованих рішень сприятиме значному зменшенню забруднення водних об'єктів, відновленню природних екосистем, зокрема популяцій риби і водоростей. Зменшення обсягів утворення осадів знизить антропогенний вплив на ґрунти, а зменшення споживання природної води покращить водний баланс регіонів.

Інв. Методл.	Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Інв. Методл.	Підп. і дата	<p style="text-align: center;"><i>ТС 13176210</i></p>					Арк				
										59				
										Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Алексеев А.В. Системи водопостачання та водовідведення на промислових підприємствах: навчальний посібник. – Київ: Ліра-К, 2020. – 368 с.
2. Гончаренко В.В. Технології очищення промислових стічних вод. – Харків: ХНАДУ, 2019. – 295 с.
3. Дмитрієв В.М. Екологічні аспекти діяльності підприємств цементної промисловості. – Дніпро: Університет економіки та права, 2018. – 254 с.
4. Євдокименко А.І., Пилипчук С.В. Сучасні системи очищення стічних вод: огляд технологій та перспективи. – Одеса: Астропринт, 2021. – 288 с.
5. Іваненко О.М., Ковальчук Ю.О. Раціональне природокористування: новітні підходи. – Одеса: Астропринт, 2021. – 312 с.
6. Ковальов І.В. Мембранні технології в очищенні стічних вод. – Київ: Академія, 2020. – 288 с.
7. Копійка В.М., Шевчук А.Л. Інтеграція екологічних технологій у виробничі процеси. – Львів: Видавничий дім «Львів», 2020. – 215 с.
8. Мартиненко С.А., Чубенко Т.О. Інноваційні технології очищення води. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2017. – 275 с.
9. Національний звіт про стан навколишнього природного середовища України за 2021 рік. – Київ: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, 2022. – 310 с.
10. Огурцов В.В., Павленко О.А. Управління водними ресурсами у промисловості. – Київ: Наукова думка, 2019. – 342 с.
11. Петров П.В., Романенко С.В. Автоматизація процесів моніторингу якості води. – Львів: Політехніка, 2019. – 198 с.
12. Прокопенко О.В., Сидоренко Н.О. Застосування коагулянтів у промислових стічних водах. – Харків: ХНАДУ, 2020. – 172 с.
13. Склярєнко І.П., Жуковський М.Л. Коагулянти та флокулянти: застосування у промисловості. – Дніпро: Промінь, 2018. – 172 с.

Підп. і дата	
Інв. №дубл.	
Взаєм. інв. №	
Підп. і дата	
Інв. №подл.	

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210

14. Старостенко В.П., Гордієнко Ю.М. Екологічна безпека підприємств цементної промисловості. – Київ: Академія, 2021. – 226 с.

15. Технологічні процеси очищення стічних вод у промисловості / За ред. І.М. Гончарова. – Київ: Наукова думка, 2020. – 460 с.

16. Holcim Group. Environmental Sustainability Report 2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.holcim.com/sustainability-report>

17. CEMEX Global. Innovations in Cement Manufacturing Processes. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cemex.com/innovations>

18. Lafarge Group. Water Management in Cement Industry. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lafarge.com/water-management>

19. Siemens Water Monitoring Solutions. Real-Time Monitoring Systems for Industrial Effluents. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.siemens.com/water-monitoring>

20. ISO 14001:2015. Environmental management systems – Requirements with guidance for use. – Geneva: International Organization for Standardization, 2015.

21. Ніколаєнко В.В., Тищенко Г.П. Енергоефективність у водоочисних системах промисловості. – Запоріжжя: ЗНУ, 2019. – 290 с.

22. Романюк С.А., Козак О.В. Вдосконалення технологій очищення стічних вод на основі мембранних рішень. – Харків: ХНУБА, 2021. – 204 с.

23. Швець А.О., Карпенко В.В. Сучасні підходи до очищення стічних вод цементної промисловості. – Харків: ХНУБА, 2021. – 204 с.

24. Скорик А.Ю., Рябінін П.М. Екологічна відповідальність у промислових процесах: кращі практики Європи. – Київ: Логос, 2020. – 195 с.

25. Воробйов А.М. Енергоефективні рішення для підприємств цементної галузі. – Харків: ХНАДУ, 2021. – 310 с.

26. Жуков П.В., Микитенко О.М. Інтегровані підходи до зменшення екологічного впливу цементного виробництва. – Київ: Наукова думка, 2020. – 275 с.

27. Кузьменко Г.С. Ефективність використання водних ресурсів у промисловості. – Одеса: Політехніка, 2018. – 302 с.

Підп. і дата	Взаєм. інв. №	Підп. і дата	Інв. Піддубл.	Інв. №	Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат	ТС 13176210	Арк
											61

28. Литвиненко І.О., Сахно А.М. Новітні реагенти для очищення стічних вод. – Дніпро: Університет економіки, 2022. – 225 с.

29. Національна екологічна стратегія України до 2030 року. – Київ: Мінекології, 2018. – 150 с.

30. Пархоменко І.М. Забезпечення стійкості водних ресурсів в умовах промислового виробництва. – Львів: Політехніка, 2019. – 289 с.

31. Резнік О.В. Моніторинг стану водних ресурсів при промисловій діяльності. – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2021. – 184 с.

32. Семенов В.А. Водні ресурси та їх раціональне використання. – Київ: Ліра-К, 2020. – 215 с.

33. Сологуб О.П. Розробка систем очищення води для цементної промисловості. – Одеса: Політехніка, 2021. – 192 с.

34. Тищенко Ю.В. Екологічна модернізація виробничих процесів. – Львів: Видавничий дім «Львів», 2019. – 310 с.

35. Чайка Г.П., Лісовий І.О. Застосування адсорбентів у промислових стічних водах. – Київ: Наукова думка, 2020. – 280 с.

36. Шепетюк В.В. Екологічні наслідки промислової діяльності. – Харків: ХНУ, 2018. – 260 с.

37. Яковенко О.І. Раціональне управління промисловими відходами. – Київ: Академія, 2021. – 240 с.

38. Zementindustrie. Umweltbericht 2022. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zementindustrie.de/environmental-report>.

Підп. і дата
Інв. №дубл.
Взаєм. інв. №
Підп. і дата
Інв. №подл.

Вип	Арк	№ докум.	Підп.	Дат

ТС 13176210